

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ НА РУБЕЖІ ХХ – ХХІ СТОРІЧЧЯ

**О. М. МОЗОЛЕВ,
А. В. КОШУРА**

Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні, євроінтеграційні процеси що відбуваються у суспільстві, висувають принципово нові вимоги до змісту теоретико-методологічних, нормативно-правових, організаційних основ системи фізичного виховання особистості, яка має забезпечити належний рівень формування інтелектуального потенціалу, повну реалізацію вроджених задатків, розвиток й удосконалення здібностей особистості. Ці питання є дуже важливими для практики фізичного виховання молоді у вищих навчальних закладах України.

Одним із пріоритетних шляхів вирішення всього комплексу назрілих проблем є дослідження, систематизація, узагальнення та імплементація в практику фізичного виховання вищої школи передового світового педагогічного досвіду і, в першу чергу, країн, які близькі Україні за етнічними, суспільно-економічними процесами. Польща, на наш погляд, є найбільш успішною державою, яка за останні роки досягла вагомих результатів в економіці, соціальній сфері та розвитку освіти.

Проблеми вдосконалення системи фізичного виховання молоді у вищих навчальних закладах вивчали провідні вітчизняні науковці, а саме Б. Шиян, М. Солопчук, С. Сингаєвський, А. Дубогай, Т. Круцевич, А. Куц, Р. Раєвський, Т. Базилюк, О. Горбенко, В. Левицький, В. Мартиненко, І. Лисенко, М. Приймак, В. Савченко, Л. Суценко та ін.

Проведений аналіз науково-педагогічної, методичної літератури засвідчив, що на теперішній час майже відсутні комплексні наукові праці, які були б присвячені дослідженню досвіду системно-організаційних, теоретико-методологічних та нормативно-правових аспектів фізичного виховання молоді в системі вищої освіти Польщі.

Мета статті – проаналізувати розвиток фізичного виховання в системі вищої освіти Польщі на рубежі ХХ – ХХІ віку. Встановити нормативно-правові основи організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі.

В кінці 80-х на початку 90-х років ХХ сторіччя Польща бере курс на європейську інтеграцію. Приймаються законодавчі акти, спрямовані на перебудову правових, економічних і соціальних відносин у державі. Перебудові підлягає і діяльність вищих навчальних закладів, їх переорієнтація на загальноєвропейські цінності. Цьому сприяє прийняття законів: „Про вищу освіту” від 12.09.1990 р. [1], „Про господарчу діяльність” від 23.12.1988 р. [2], „Про громадські об’єднання” від 7.04.1989 р. [3]. Система вищої освіти втрачає державну монополію. Вищі навчальні заклади Польщі отримують великий ступінь автономії й самостійності. Крім того, значною мірою скорочується можливість впливу міністерства освіти на діяльність вищих навчальних закладів. Затвердження програм навчання, планів вивчення дисциплін стало компетенцією навчальних закладів та їх структурних підрозділів. Міністерством освіти висувались лише мінімальні вимоги обсягу вивчення гуманітарних і загальноосвітніх дисциплін.

Фізичне виховання в системі вищої освіти Польщі в цей період керувалось законом „Про фізичну культуру” від 13.12.1984 року, в якому було встановлено, що фізичне виховання належить до блоку загальноосвітніх дисциплін, з обов’язковим проведенням в обсязі не менш 180 годин протягом перших трьох років навчання і визначалось, що заняття з фізичного виховання повинні проводитись по дві години щотижня. В законі робився акцент на те, що це є мінімальна норма проведення занять з фізичного виховання, і вищим навчальним закладам рекомендувалось проводити заняття з фізичного виховання протягом усього періоду навчання. Обсяг годин проведення занять з фізичного виховання понад установлену мінімальну кількість визначає ректор вищого навчального закладу [4].

На початку 90-х років ХХ сторіччя в Польщі існувала думка, що фізичне виховання дітей і підлітків формується в загальноосвітніх середніх школах. Фізичне виховання студентів в вищих навчальних закладах розглядалось як справа другорядна. Разом з тим фізичне виховання залишалось у програмах студентів стаціонарної форми навчання як в державних, так і недержавних

вищих навчальних закладів. Обсяг навчання, форми проведення занять з фізичного виховання залежать винятково від керівництва навчального закладу, факультетів і кафедр. Більшість вищих навчальних закладів на початку 90-х років ХХ сторіччя зменшили встановлену кількість годин і проводили фізичне виховання в обсязі 90 – 120 годин.

В період з 1991 по 2004 рік кількість вищих навчальних закладів Польщі збільшилась більш ніж у 3 рази, а кількість студентів більш ніж у 4 рази [5]. Система вищої освіти Польщі переорієнтується у відповідності до потреб вільного ринку праці, який вимагає підготовку фахівців нової якості. Сучасний спеціаліст має бути висококваліфікованою, всебічно розвинутою, динамічною, творчою, інтелектуальною, ефективною в своїй діяльності людиною, що може долати стресові ситуації та перебувати в умовах постійної конкуренції [6]. Всі ці якості вимагають необхідної фізичної підготовленості щодо майбутньої професійної діяльності та висувають нові вимоги до організації і проведення фізичного виховання. Разом з тим, розвиток фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах на початку 90-х років ХХ сторіччя значно відставав від потреб ВНЗ. Тому було декілька причин:

- занепад фізичної культури і спорту в попередній період;
- відсутність необхідної законодавчої бази (новий закон „Про фізичну культуру” був прийнятий лише у 1996 році);
- недостатнє фінансування фізичної культури і спорту;
- відсутність необхідної навчально-матеріальної бази, яка відповідає б сучасним вимогам;
- гостра потреба у висококваліфікованих фахівцях фізичної культури і спорту, рекреації та туризму.

Вищі навчальні заклади вживають заходи з виправленню такого становища. Розпочинається будівництво спортивних майданчиків, ремонт і вдосконалення наявної спортивної навчально-тренувальної бази, підготовка фахівців фізичного виховання, створення нових спортивних клубів. Однак, ця робота займає значний проміжок часу [7]. Майже в половині вищих навчальних закладів Польщі робота з розвитку фізичної культури і спорту не проводилась. Відсутність необхідних умов веде до значного скорочення обсягу годин на заняття з фізичного виховання. В першу чергу це стосується новостворених вищих приватних навчальних закладів, а також медичних і сільськогосподарських державних навчальних закладів [6].

В 1992 року Радою Європи приймається нові законодавчі акти в сфері фізичної культури й спорту, а саме: Європейська хартія „Спорт для всіх” і „Кодекс спортивної етики”. Цими документами були закладені принципи демократії, дотримання прав людини та етичні принципи в сфері фізичної культури і спорту. Хартією „Спорт для всіх” визначались роль державних органів влади у підтримці й розвитку спортивного руху, встановлювались шляхи співпраці з неурядовими спортивними організаціями, створення відповідних структур з координації діяльності в розвитку фізичної культури і спорту.

На основі загальноєвропейських документів розробляються нові законодавчі акти в сфері фізичної культури і спорту Польщі. В 1996 році приймається закон „Про фізичну культуру” від 18.01.1996 р. [8]. В ньому визначена мета фізичної культури і шляхи її впровадження в суспільне життя поляків, надане визначення понять „фізична культура”, „фізичне виховання”, „спорт”, „спортивні змагання”, „рухова рекреація”, „рухова реабілітація”, встановлюється, що проведення занять із фізичного виховання є обов'язковим на стаціонарних формах навчання у вищих навчальних закладах Польщі.

В „Державній програмі здоров'я на 1996 – 2005 роки” визначались завдання державним і місцевим органам влади з розвитку фізичної культури, фізичного виховання, спорту, рекреації й реабілітації, підготовки фахівців фізичної культури, встановлювались вимоги стосовно дотримання заходів безпеки під час проведення заходів фізичної культури” [9].

Відповідно до цих документів головними постулатами вчення о фізичній культурі являються:

- фізичне виховання існує на вільному ринку предметів навчання у вищому навчальному закладі;
- навчання фізичної культурі включає в себе: фізичне виховання, рекреацію, спорт і туризм та спільним середовищем для розвитку тіла, здоров'я, підтримки психологічного стану молоді;
- фізична культура має сприяти всебічному розвитку особистості в рівній мірі як інтелектуальній, суспільній так і в матеріальній сфері;
- фізичне виховання у вищих навчальних закладах має враховувати зміни, які відбуваються в суспільстві, враховувати потреби вільного ринку праці;
- програми фізичного виховання повинні враховувати специфіку підготовки фахівців навчального закладу;
- фізичне виховання має сприяти підготовці студентів до самостійного дорослого життя як у родині, так і в суспільстві;
- фізичне виховання має відповідати потребам та зацікавленості студентської молоді.

В травні 1997 року Міністерство народної освіти провело аналіз якості занять із фізичного виховання на денних формах навчання вищих навчальних закладів Польщі як державного, так і не

державного підпорядкування. Аналіз показав, що майже в усіх державних вищих навчальних закладах фізичне виховання розглядається в якості обов'язкового предмета навчання. Найчастіше воно проводиться на перших двох курсах. На старших курсах навчання заняття з фізичного виховання проводяться факультативно та мають характер додаткових. У недержавних вищих навчальних закладах стан справ з фізичного виховання був значно гіршим. Лише 50% ВНЗ проводили заняття з фізичного виховання як обов'язкові, 40% – факультативно, а 10% заняття не проводили.

До 1997 року обсяг занять із фізичного виховання в більшості державних вищих навчальних закладах складав 120 годин. Заняття проводились по 2 години на тиждень на 1-му та 2-му курсі навчання. В 30% ВНЗ заняття з фізичного виховання проводились в обсязі 180 годин на 1-3 курсах навчання, а в деяких ВНЗ (Варшавська, Краківська політехніка, Ягеллонський університет) за окремими спеціальностями до 240 годин. В 15% ВНЗ заняття з фізичного виховання проводились в обсязі 30-60 годин. Найбільша кількість занять із фізичного виховання проводилась у політехнічних ВНЗ (4-6 семестрів навчання), в педагогічних та економічних академіях і університетах протягом 4 семестрів навчання [10].

В недержавних вищих навчальних закладах заняття з фізичного виховання проводились у перших 2 – 4 семестрах навчання в розмірі 60 – 120 годин. У багатьох навчальних закладах студенти мали право замінити обов'язкової заняття з фізичного виховання на інші заняття з обраного виду спорту. Такі заняття забирали значно більше часу (4 – 8 годин на тиждень), і залік з фізичного виховання студент отримував автоматично.

З метою зближення до європейських стандартів навчання в багатьох вищих навчальних закладах реформується система організації та проведення занять із фізичного виховання. Академічний спортивний союз в співпраці з Міністерством освіти і науки та студіями ВНЗ фізичного виховання і спорту запропонували модель обов'язкового фізичного виховання студентів. Головна ідея цієї моделі полягає в самостійному виборі виду занять із фізичного виховання разом з обов'язковою участю в цих заняттях протягом 3-х років. Вищим навчальним закладам в яких кількість занять із фізичного виховання були значно зменшена, пропонувалось організувати групи факультативних занять з оздоровчої спрямованості. Студентам надається право вибору виду та форми участі в обов'язкових заняттях із фізичного виховання і пропонуються найбільш популярні серед молоді види спорту, різноманітні рівні складності їх проведення, вибір викладача та часу проведення занять [11]. Такий підхід дозволив скласти однорідні групи за рівнем підготовленості студентів та позитивно вплинуло на якість проведення занять та отриману користь. Такий підхід здійснили політехніки ВНЗ у Варшаві та Вроцлаві, Університет у Лодзі, економічна академія в Познані.

Незважаючи на прийняти організаційно-правові заходи, стосовно фізичної культури і спорту в нових соціально-політичних умовах до 2004 року в повній мірі не вдалося досягнути бажаних результатів. Розвиток системи фізичного виховання молоді в цілому та дисципліни „фізична культура” зокрема у вищих навчальних закладах Польщі значно поступався розвитку інших навчальних дисциплін [12].

В 2004 року Польща стає членом Єврейської спільноти. Багато коштів виділяється для розбудови навчально-матеріальної бази вищих навчальних закладів. Особливе значення приділяється розвитку спортивних об'єктів. Реконструюються старі та будуються нові сучасні спортивні споруди й майданчики. Заняття спортом та фізичною культурою стають більш доступними та привабливими. Розвиток студентського спорту набуває подальший розвиток. Крім змагань, студентів у ВНЗ все більше залучають до спортивно-масових заходів, туризму, рекреаційних заходів.

У сфері фізичної культури і спорту головна увага приділяється розвитку спортивних клубів та „Академічного спортивного союзу” в системі вищої освіти. Спортивний клуб вищого навчального закладу організує свою роботу відповідно до закону „Про громадські об'єднання” від 7.04.1989 р. [3] і статуту вищого навчального закладу. Спортивні клуби є ключовою ланкою системи організації фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах. Вони працюють як у державних, так і у приватних навчальних закладах. За спортивними клубами закріплюються спортивні споруди, майданчики й інші технічні об'єкти спортивного призначення. На січень 2004 року було зареєстровано понад п'ять тисяч спортивних клубів у вищих навчальних закладах Польщі, а на кінець липня 2011 року кількість спортивних клубів становила понад дванадцять тисяч триста [13].

Розпорядженням міністра освіти Польщі в 2009 році змінюються навчальні програми з фізичного виховання в середніх школах. Обов'язковим стає присутність варіативної частини фізичного виховання, що наблизило їх до програм навчання ВНЗ.

В 2010 році приймається закон „Про спорт” від 25.06.2010 р. у якому закріплюється значення спортивних клубів для розвитку спорту, в тому числі серед студентської молоді. В другому розділі закону „Про спорт” встановлюються види спортивних клубів, принципи їх функціонування, надається право надавати стипендії кращим спортсменам. У третьому розділі визначаються засади роботи

польського спортивного союзу, якій об'єднує діяльність академічних спортивних союзів вищих навчальних закладів та роботу окремих спортивних клубів [14].

Для розв'язання проблем фізичного виховання, відпрацювання стратегії розвитку фізичної культури, виявлення найбільш ефективних форм і методів фізичного виховання в різних системах у 2010 році була створена міжнародна організація „The Global Forum on Physical Education Pedagogy (GoFPEP)”. Польські науковці є активними учасниками цієї організації. Вона міжнародною платформою для відслідкування, аналізу і реформування педагогічних систем фізичного виховання.

Ставлення до фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі в кінці ХХ сторіччя мало неоднозначний характер. З однієї сторони існували розуміння і вимога щодо проведення фізичного виховання в формі обов'язкових занять, з іншої сторони, реальний стан фізичного виховання в різних вищих навчальних закладах відрізнявся від цілковитого занепаді, до розквіту в найкращих ВНЗ. На початку ХХІ сторіччя відбувається переоцінка ставлення до фізичного виховання в вищих навчальних закладах Польщі. Впорядковуються обов'язкові форми проведення занять з фізичного виховання, розширюються можливості проведення факультативних форм заняття, активізується робота спортивних клубів. Фізична культура студентів розвивається в двох головних напрямках: 1) спортивний – залучення студентів до активних занять різноманітними видами спорту; 2) рекреаційний – підтримка особистого стану здоров'я, вміння активно, з фізичним навантаженням, проводити особистий час та дозвілля.

Результати дослідження визначають необхідність додаткового вивчення організаційно-змістовних основ фізичної культури в системі вищої освіти Польщі, з'ясувати головні завдання та принципи функціонування фізичного виховання.

Список використаної літератури:

1. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. O szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z 27 września 1990 r // Nr 65. – Poz. 385.
2. Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. O działalności gospodarczej // Dziennik Ustaw // Nr 41. – Poz. 324.
3. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. O stowarzyszeniach // Dziennik Ustaw // Nr 20. – Poz. 104.
4. Nowakowski A. Wybrane prawno-organizacyjne podstawy zajęć wychowania fizycznego w szkołach wyższych / A. Nowakowski // Wychowanie fizyczne i sport, 1989 nr. 4 S. 115 – 124.
5. Smolen A. Prawno-organizacyjne podstawy rozwoju akademickiej kultury fizycznej w Polsce / A. Smolen, J. Zysko // Kultura Wychowanie Fizycznego Warszawa. AWF, 2005. –S. 171 – 180.
6. Dziubinski Z. Studencka kultura fizyczna na przełomie wieków. Proba diagnozy i propozycje zmian. Wychowanie fizyczne i zdrowotne – Warszawa. AWF, 2000. nr 2 – S. 148 – 163.
7. Pastwa M. Prawno-ekonomiczne podstawy kultury fizycznej młodzieży akademickiej / M. Pastwa, A. Smolen, J. Zysko // Kultura Wychowanie Fizycznego Warszawa. AWF, 1999. – S. 281 – 293.
8. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. O kulturze fizycznej // Dziennik Ustaw // Nr 25. – Poz. 113.
9. Narodowy Program Zdrowia na lata 1996-2005. Biuro przekształcen Systemowych w Ochronie Zdrowia, Warszawa 1996 – s. 37.
10. Wolanska T. Wychowanie fizyczne w minimach programowych / T. Wolanska // Kultura Wychowanie Fizycznego – Warszawa. AWF, 2001 –S. 255 – 261.
11. Cendrowski Z. Nowa podstawa programowa wychowania fizycznego i edukacji zdrowotnej na ogólniejszym tle problemow cywilizacyjnych i zdrowotnych / Z. Cendrowski //Kultura fizyczna – Warszawa. AWF, 2009 – № 5 – 6. – S. 1 – 13.
12. Bronikowski M. Zdrowie I Wychowanie Fizyczne – nowy światowy consensus (z polskiej perspektywy) / M. Bronikowski // Wychowanie Fizyczne I Sport – Warszawa. AWF, 2011 – № 55(2). – S. 123 – 127.
13. Tomik R. Uczniowskie kluby sportowe w procesie przygotowania młodzieży do roli wolontariusza sportowego / R. Tomik , W. Kudlik ; J. Nowocien, K. Zuchora (red.) // Wolontariat w edukacji, sporcie, w ruchu olimpijskim i paraolimpijskim AWF, PAOI, Fundacja “Centrum Edukacji Olimpijskiej” Warszawa 2011. – S. 101 – 108.
14. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010r. O sportie // Dziennik Ustaw // Nr 127. – Poz. 857.